

Αποσπάσματα απ' το περίφημο βιβλίο - ντοκουμέντο του Αλέξανδρου Σολζενίτσιν **ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ ΓΚΟΥΛΑΓΚ**

Να όμως τι συνιστά η λαϊκή σοφία: κατηγορά του λύκο, πάρε όμως και το μέρος του.

Αυτή η φυλή των λύκων από πού άραγε εμφανίστηκε στο λαό μας; Δεν βγήκε από τη δική μας ρίζα; Δεν είναι αίμα δικό μας;

Δικό μας είναι.

Για να μην καμαρώνουμε λοιπόν ανεμίζοντας τους λευκούς μανδύες των δικαίων, καλά θα έκανε ο καθένας μας να ρωτούσε τον εαυτό του: αν η ζωή μου έπαιρνε άλλη τροπή, μήπως θα γινόμουν και εγώ τέτοιος δήμιος;

Η ερώτηση είναι φοβερή, αν θέλεις ν' απαντήσεις τίμια.

Θυμάμαι το τρίτο έτος του πανεπιστημίου, το φθινόπωρο του 1938. Εμάς, τα αγόρια-Κομσομόλους, μας καλούν στην αχτιδική επιτροπή της Κομσομόλ μια φορά, και δεύτερη φορά, και χωρίς σχεδόν να ζητήσουν τη συγκατάθεσή μας, μας χώνουν στο χέρι έντυπα ερωτηματολόγια για να τα συμπληρώσουμε: φτάνουν πια τα φυσικομαθηματικά και η χημεία, η Πατρίδα χρειάζεται περισσότερο να πάτε στις σχολές της Νι-Κα-Βε-Ντέ. (Έτσι συμβαίνει πάντοτε. Δεν σας χρειάζεται κάποιο πρόσωπο, αλλά η ίδια η Πατρίδα. Και πάντα κάποιος βαθμοφόρος μιλάει για λογαριασμό της και ξέρει τις ανάγκες της.)

Τώρα, ύστερα από εικοσιπέντε χρόνια, μπορεί να σκεφτεί κανείς: ναι, μα καταλαβαίνατε βέβαια πως ολόγυρά σας κοχλάζανε οι συλλήψεις, πως γίνονταν βασανιστήρια στις φυλακές, και νοιώθατε σε τι βούρκο σας τραβούσαν. Όχι! Δεν το καταλαβαίναμε, γιατί οι κλούβες κυκλοφορούσαν τη νύχτα, ενώ εμείς κάναμε παρελάσεις τη μέρα με τις σημαίες. Από πού να τις μάθουμε και πώς να τις διανοηθούμε τις συλλήψεις; Τι μας ένοιαζε εμάς αν άλλαζαν όλους τους ηγέτες των περιοχών; Πιάσανε δυο τρεις καθηγητές, μα δεν ήταν φίλοι μας και, στο κάτω-κάτω, τώρα θα περνούσαμε ευκολότερα τις εξετάσεις. Εμείς, οι εικοσάρηδες, βαδίζαμε στη φάλαγγα αυτών που είχαν γεννηθεί τη χρονιά της Οκτωβριανής Επανάστασης και, καθώς είμαστε συνομήλικοι της Επανάστασης, μας περίμενε το πιο λαμπρό μέλλον.

Δεν είναι εύκολο να περιγράψω την εσωτερική παρόρμηση, που δεν βασιζόταν σε κανένα επιχείρημα, αλλά μας εμπόδιζε να δεχτούμε να πάμε στη σχολή της Νι-Κα-Βε-Ντέ. Αυτό δεν έβγαινε καθόλου σαν συμπέρασμα από τα μαθήματα ιστορικού υλισμού που παρακολουθούσαμε: από αυτά φαινόταν καθαρά πως η πάλη

εναντίον του εσωτερικού εχθρού ήταν πολύ κρίσιμο μέτωπο, και αποτελούσε καθήκον τιμής η συμμετοχή μας σ' αυτήν! Επίσης η απόφασή μας ερχόταν σε αντίθεση και με το πρακτικό συμφέρον μας: τον καιρό εκείνο ένα επαρχιακό πανεπιστήμιο δεν μπορούσε να μας υποσχεθεί τίποτα καλλίτερο από μια θέση στο σχολείο κάποιου απόμερου χωριού, μα ασήμαντο μισθό, ενώ η σχολή της Νι-Κα-Βε-Ντέ μας υποσχόταν ειδική μερίδα τροφίμων και διπλάσιο ή τριπλάσιο μισθό. Αυτό που νοιώθαμε δεν εκφραζόταν με λόγια (μα και να εκφραζόταν ακόμα, από φόβο δεν θα το λέγαμε ο ένας στον άλλο). Η αντίσταση προερχόταν από κάποια περιοχή κάθε άλλο παρά εγκεφαλική, από την περιοχή μέσα από το στήθος. Μπορεί να σου φωνάζουν από όλες τις μεριές "πρέπει", ακόμα και το κεφάλι σου να σου φωνάζει "πρέπει", το στήθος σου όμως αποδιώχνει την προτροπή: δεν θέλω, ΜΕ ΑΗΔΙΑΖΕΙ! Κάντε ό,τι θέλετε χωρίς εμένα, εγώ δεν θα πάρω μέρος.

Αυτό το συναίσθημα ερχόταν από πολύ μακριά, ίσως από τον Λέρμοντωφ. Από εκείνες τις δεκαετίες της ρωσικής ζωής, όταν για ένα έντιμο άνθρωπο, που τα έλεγε όλα ειλικρινά και φωναχτά, δεν υπήρχε υπηρεσία χειρότερη και πιο βρώμικη από τη δουλειά του αστυνομικού. Όχι, ερχόταν από πιο βαθιά ακόμα. Χωρίς να το ξέρουμε ούτε εμείς οι ίδιοι, αγοράζαμε με πεντάρες και δεκάρες ό,τι είχε απομείνει από τα χρυσά νομίσματα των προπάππων μας, από εκείνη την εποχή που η ηθική δεν θεωρούνταν ακόμα κάτι το σχετικό, και μόνο η καρδιά ξεχώριζε το κακό από το καλό.

Κι όμως μερικοί από μας στρατολογήθηκαν τότε. Νομίζω ότι αν μας πιέζανε πιο σκληρά θα μας λυγίζανε όλους. Και τώρα θέλω να φαντασθώ: τι άνθρωπος θα γινόμουν αν στον καιρό του πολέμου φορούσα κιόλα το διακριτικό σειρήτι; Βέβαια μπορεί τώρα να κολακεύω τον εαυτό μου λέγοντας πως η καρδούλα μου δεν θα το άντεχε, πως θα έφερνα αντιρρήσεις, πως θα βροντούσα την πόρτα πίσω μου. Κάποτε όμως, καθώς ήμουν ξαπλωμένος στο ξυλοκρέβατο της φυλακής, άρχισα να εξετάζω την πραγματική μου πορεία ως αξιωματικού, και ένοιωσα φρίκη.

Δεν έγινα αξιωματικός αμέσως μόλις εγκατέλειψα τα φοιτητικά θρανία, τον καιρό που με απασχολούσαν ακόμα οι ολοκληρωτικοί λογισμοί των μαθηματικών, μα έζησα ένα ολόκληρο εξάμηνο στην καταπιεστική στρατιωτική θητεία, και μου φαίνεται πως είχα

νοιώσει πολύ καλά στο τομάρι μου τι θα πει να είσαι πάντα έτοιμος να υπακούς σε ανθρώπους, που μπορεί να μην αξίζουν πεντάρα μπροστά σε σένα, ενώ η κοιλιά σου γουργουρίζει από την πείνα. Και έπειτα τυραννίστηκα άλλους έξι μήνες στη σχολή. Λέτε πως κατάλαβα τότε, μια για πάντα, όλη την πίκρα της ζωής του φαντάρου, σαν πάγωνε και κομματιαζόταν το πετσί πάνω στο σώμα μου; Καθόλου. Για να με παρηγορήσουν, μου καρφίτωσαν δυο αστεράκια στις επωμίδες, ύστερα τρίτο, και τέταρτο, και τα ξέχασα όλα!...

Λέτε να διατήρησα τη φοιτητική αγάπη για την ελευθερία; Μα αυτή δεν την είχαμε από τα γεννοφάσκια μας. Αγαπούσαμε τους στρατιωτικούς σχηματισμούς, αγαπούσαμε τις παρελάσεις.

Θυμάμαι πολύ καλά πως ΤΗ ΧΑΡΑ ΤΗΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ την ένοιωσα ακριβώς στη σχολή των αξιωματικών: να είσαι στρατιωτικός και ΝΑ ΜΗ ΣΚΕΦΤΕΣΑΙ. Ένοιωσα τη ΧΑΡΑ ΤΗΣ ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΗΣ στον τρόπο ζωής που ζούνε όλοι, όπως συνηθίζεται στους στρατιωτικούς μας κύκλους. Τη χαρά να ξεχνάω κάτι ψυχικές λεπτομέρειες που είχα αποκτήσει από τα παιδικά μου χρόνια.

Είμαστε συνεχώς πεινασμένοι στη σχολή, κοιτάζαμε πού θα μπορούσαμε να βουτήξουμε κανένα παραπανίσιο κομμάτι, παρακολουθούσαμε ζηλόφθονα ο ένας τον άλλον, για να δούμε ποιος τα κατάφερε. Μας γυμνάζανε σαν νεαρά θηρία, έτσι που να μας αγριέψουν περισσότερο, για να θέλουμε ύστερα να ξεσπάσουμε σε κάποιον. Ποτέ δεν μας έφθανε ο ύπνος, γιατί μετά το σιωπητήριο μπορούσαν να σε αναγκάσουν, για τιμωρία, να κάνεις μόνος σου στρατιωτικό βηματισμό...

Και καθώς περιμέναμε με λαχτάρα να πάρουμε τα διακριτικά μας, αγωνιζόμαστε να αποκτήσουμε βάδισμα τίγρη και μεταλλική φωνή για παραγγέλματα.

Και να, πήραμε τα διακριτικά! Και πριν περάσει ένας μήνας, καθώς συγκροτούσαμε μια πυροβολαρχία στα μετόπισθεν, ανάγκασα ένα απρόσεκτο φανταράκι, τον Μπερμπενιώφ, να βαδίζει με στρατιωτικό βηματισμό μετά το σιωπητήριο κάτω από τις διαταγές του λοχία Μετάλιν...

(Αυτά τα είχα ξεχάσει, τα είχα ξεχάσει πραγματικά όλα τούτα τα χρόνια! Και τα θυμήθηκα όλα, τώρα που κάθομαι μπροστά σε ένα φύλλο χαρτί...) Και κάποιος ηλικιωμένος συνταγματάρχης, που έτυχε να κάνει επιθεώρηση εκείνο τον καιρό, με φώναξε και μου τα έψαλλε ένα χεράκι. Εγώ όμως (αυτό ύστερα από πανεπιστημιακές σπουδές!) δικαιολογήθηκα: έτσι μας μάθανε στη σχολή. Με άλλα λόγια: τι ανθρωπιστικές απόψεις μπορεί να υπάρχουν,

αφού είμαστε στο στρατό; (Και πολύ περισσότερο αν ανήκουμε στα Όργανα της τάξεως...)

Αυξάνει η περηφάνεια στην καρδιά, όπως το λίπος στο γουρούνι!

Έδινα στους κατώτερους μου διαταγές που δεν σήκωναν αντίρρηση και ήμουν βέβαιος πως δεν μπορούσε να υπάρχουν διαταγές καλλίτερες από αυτές. Ακόμα και στο μέτωπο, όπου όλοι θα έπρεπε να αισθανόμαστε ίσοι μπροστά στο θάνατο, η εξουσία μου με έπεισε γρήγορα πως ήμουν άνθρωπος ανώτερης ποιότητας. Άκουγα καθιστός εκείνους που στέκονταν “προσοχή”. Τους διέκοπτα, τους πρόσταζα. Μιλούσα στον ενικό σε πατέρες και παπούδες (αυτοί φυσικά μου μιλούσαν στον πληθυντικό). Τους έστελνα κάτω από τα πυρά του εχθρού να συνδέουν τα κομμένα καλώδια, για να μη μου κάνουν παρατήρηση οι ανώτεροί μου (έτσι σκοτώθηκε ο Αντριεγιάσιν). Έτρωγα το βούτυρο και τα μπισκότα που έδιναν στους αξιωματικούς, χωρίς να σκέφτομαι γιατί τα έδιναν σε μένα και όχι στους φαντάρους. Ακόμα και τον προσωπικό μου υπηρέτη (πιο ευγενικά τον λένε “ορντινάντσα”) τον στεναχωρούσα πότε για το ένα και πότε για το άλλο και τον έβαζα να με περιποιείται και να μου ετοιμάζει ιδιαίτερο φαγητό... Ανάγκαζα τους φαντάρους να τσακίζονται στην κούραση, να μου σκάβουν ξεχωριστό αμπρί σε κάθε καινούργιο μέρος που βρισκόμαστε και να κουβαλάνε τους πιο χοντρούς δέντρων, για να βολευτώ καλλίτερα και να μην κινδυνεύω. Α, περιμένετε μια στιγμή, τώρα θυμήθηκα πως και το κρατητήριο στην πυροβολαρχία μου, μέσα στο δάσος, τι ήτανε; – ήτανε κι αυτό ένας λάκκος, μα κάπως καλύτερος από τους λάκκους των στρατοπέδων της μεραρχίας του Γκοροχόβετς, γιατί είχε σκεπή και εμείς δίναμε στους κρατούμενους το στρατιωτικό συσσίτιο. Εκεί είχε φυλακιστεί ο Βιουσκώφ για απώλεια αλόγου και ο Πογκώφ για κακή συντήρηση καραμπίνας. Περιμένετε ακόμα, θυμήθηκα και κάτι άλλο: Μου έφτιαξαν κάποτε μια θήκη για χάρτες από γερμανικό δέρμα..., μα δεν βρισκόταν λουρί. Εγώ στενοχωριόμουνα. Ξαφνικά πάνω σε κάποιο κομισάριο των παρτιζάνων (της τοπικής αχτιδικής επιτροπής) είδαν ακριβώς ένα τέτοιο λουρί, και του το πήραν: αφού εμείς είμαστε στρατός, είμαστε ανώτεροι!...Και εγώ αργότερα παραπονιόμουν για την ταμπακίερα που μου πήραν – και δεν το ξεχνούσα...

* * *

Αυτά κάνουν στον άνθρωπο οι επωμίδες. Πού πήγανε οι προτροπές της γιαγιάς μπροστά στα εικονίσματα; Τι απέγιναν τα όνειρα των πιονέρων για τη μελλοντική αγία Ισότητα;

Και όταν στο Σταθμό Διοίκησης της ταξιαρχίας οι άνθρωποι της ΣΜΕΡΣ μου ξηλώσανε αυτές τις καταραμένες επωμίδες, μου πήρανε και το ζωστήρα και με έσπρωξαν να μπω στο αυτοκίνητο, και τότε ακόμα, όταν αναποδογύρισε η τύχη μου, με πείραξε η σκέψη πως θα περνούσα έτσι καθαιρεμένος από το δωμάτιο του τηλεφωνητή. Οι απλοί φαντάροι δεν έπρεπε να με δουν σε τέτοια χάλια!

* * *

Την άλλη μέρα μετά τη σύλληψή μου άρχισε η πεζοπορική μου Οδύσεια: μια ομάδα συλληφθέντων ξεκίνησε από το κέντρο αντικατασκοπίας του μετώπου. Από το Οστερόντε ως τη Μπρόντιτσα μας έστειλαν με τα πόδια.

Όταν με έβγαλαν από το απομονωτήριο, έξω υπήρχαν ήδη άλλοι επτά κρατούμενοι, τρισήμιση δυάδες, με τις πλάτες γυρισμένες προς το μέρος μου. Έξι απ' αυτούς φορούσαν τριμμένες, περασμένες από τα πάνδεινα ρωσικές στρατιωτικές χλαίνες, που στην πλάτη τους, γραμμένα με ανεξίτηλη άσπρη μπογιά, υπήρχαν τα μεγάλα γράμματα: "SU". Αυτό σήμαινε "Soviet Union" (Σοβιετική Ένωση). Τη γνώριζα κιόλας αυτή τη μάρκα, την είχα συναντήσει αρκετές φορές στις πλάτες των Ρώσων αιχμαλώτων πολέμου, που κατευθύνονταν σερνάμενοι, με θλιμμένο ύφος, για να συναντήσουν το στρατό που τους ελευθέρωσε. Τους είχαν ελευθερώσει, μα δεν υπήρχε καμιά αμοιβαία χαρά γι' αυτή την απελευθέρωση, οι συμπατριώτες τους τούς λοξοκοίταζαν ακόμα πιο βλοσυρά και απ' όσο κοίταζαν τους Γερμανούς. Τι τους περίμενε λοιπόν στα κοντινά μετόπισθεν; Θα τους έβαζαν στη φυλακή;

Ο έβδομος κρατούμενος ήταν ένας Γερμανός πολίτης, με μαύρο κοστούμι με γιλέκο, μαύρο παλτό και μαύρο καπέλο. Είχε περασμένα τα πενήντα, ήταν ψηλός, περιποιημένος, με άσπρο πρόσωπο θρεμμένο με διαλεχτή τροφή.

Εμένα με έβαλαν στην τέταρτη δυάδα και ο Τάταρος λοχίας, αρχηγός του αποσπάσματος συνοδείας, μου έκανε νόημα με το κεφάλι να πάρω τη σφραγισμένη μου βαλίτσα, που βρισκόταν λίγο πιο πέρα. Μέσα σ' αυτή τη βαλίτσα βρισκόταν όλη η εξάρτυσή μου του αξιωματικού, καθώς και όλα μου τα χειρόγραφα, που τα είχαν κατάσχει σαν πειστήρια της ενοχής μου.

Πώς δηλαδή τη βαλίτσα; Αυτός, ένας λοχίας, ήθελε να κουβαλήσω τη βαλίτσα εγώ, ο αξιωματικός; Δηλαδή ένα αντικείμενο ογκώδες, απ' αυτά που απαγόρευε να κουβαλάμε ο καινούργιος εσωτερικός κανονισμός; Και δίπλα μου θα βάνιζαν μα άδεια χέρια έξι απλοί στρατιώτες; Και ο εκπρόσωπος ενός ηττημένου έθνους;

Δεν τα εξέθεσα τόσο πολύπλοκα στον λοχία, του είπα μόνο:

– Είμαι αξιωματικός. Ας την κουβαλήσει ο Γερμανός.

Κανένας από τους κρατούμενους δεν γύρισε να δει ακούγοντας τα λόγια μου. Απαγορευόταν να γυρίζουνε. Μόνο ο γείτονάς μου στη δυάδα, ένας από τους SU, με κοίταξε κατάπληκτος (όταν αυτοί αιχμαλωτίστηκαν, ο στρατός μας δεν είχε ακόμα τέτοιους κανονισμούς).

Μα ο λοχίας της αντικατασκοπίας δεν παραξευεύτηκε. Μ' όλο που στα δικά του μάτια δεν ήμουν βέβαια αξιωματικός, ωστόσο είχαμε διδαχθεί τα ίδια πράγματα. Κάλεσε τον Γερμανό, που δεν έφταιγε σε τίποτα, και τον πρόσταξε να κουβαλήσει τη βαλίτσα. Ευτυχώς που εκείνος δεν είχε καταλάβει την κουβέντα μας.

Εμείς οι άλλοι βάλουμε τα χέρια πίσω από την πλάτη μας (οι αιχμάλωτοι πολέμου δεν είχαν ούτε ένα σακκουλάκι μαζί τους, με άδεια χέρια είχαν φύγει από την πατρίδα και με άδεια χέρια γύριζαν) και η φάλαγγά μας, τέσσερεις δυάδες στη σειρά, ξεκίνησε. Δεν υπήρχε περίπτωση να πιάσουμε κουβέντα με τους φρουρούς, ούτε να μιλήσουμε μεταξύ μας – αυτό απαγορευόταν απολύτως και στο δρόμο και στις στάσεις και εκεί που θα μέναμε να κοιμηθούμε....

Έξη πλάτες. Κι έτσι καθώς κουνιόνταν, δεν έδειχναν ούτε πως εγκρίνανε ούτε πως καταδίκάζαν.

Ο Γερμανός σε λίγο κουράστηκε. Μετάλλαξε τη βαλίτσα πότε στο ένα χέρι και πότε στο άλλο, έπιανε την καρδιά του και έκανε νοήματα στο φρουρό πως δεν μπορεί να την κουβαλήσει άλλο. Και τότε ο γείτονάς του στη δυάδα, ο αιχμάλωτος, που μόνο ο Θεός ήξερε τι είχε περάσει στα χέρια των Γερμανών (ποιος ξέρει όμως, μπορεί να είχε συναντήσει και κάποια ευσπλαχνία), προθυμοποιήθηκε να πάρει τη βαλίτσα και την κουβάλησε.

Ύστερα την κουβάλησαν και οι άλλοι κρατούμενοι, χωρίς να δώσει καμιά διαταγή ο φρουρός. Έπειτα την πήρε πάλι ο Γερμανός.

Όχι όμως εγώ.

Και κανένας δεν μου είπε λέξη....

Και δεν ένοιωθα καμιά ντροπή γι' αυτό. Κι αν ο γείτονάς μου, που το τραβηγμένο του πρόσωπο είχε κιόλας γεμίσει με γένεια δεκαπέντε ημερών, θα με κατηγορούσε τότε με τις σαφέστερες ρωσικές λέξεις πως είχα ταπεινώσει την τιμή του κρατούμενου ζητώντας να μου παρασταθεί η φρουρά, πως θεωρούσα τον εαυτό μου ανώτερο από τους άλλους, πως ήμουν αλαζονικός, ΔΕΝ ΘΑ ΤΟΝ ΚΑΤΑΛΑΒΑΙΝΑ! Δεν θα καταλάβαινα: ΤΙ ΘΕΛΕΙ ΝΑ ΠΕΙ; Αφού είμαι αξιωματικός!

Αν επτά από μας έπρεπε να πεθάνουν στο δρόμο και ο φρουρός μπορούσε να σώσει τον όγδοο, τίποτε δεν θα με εμπόδιζε τότε να φωνάξω:

Λοχία! Σώστε εμένα. Εγώ είμαι αξιωματικός!

Να τι θα πει αξιωματικός, ακόμα κι όταν δεν είναι γαλάζιες οι επωμίδες του!

Αν όμως είναι γαλάζιες (της Ασφάλειας) και από πάνω; Αν του βάλεις στο νου πως ακόμα και ανάμεσα στους αξιωματικούς αυτός έρχεται πρώτος; Πως του έχουν ανατεθεί περισσότερα καθήκοντα, πως ξέρει περισσότερα από τους άλλους και πως για όλα αυτά πρέπει να κάνει τον ανακρινόμενο να χώνει το κεφάλι ανάμεσα στα πόδια του, κι έτσι κουβαριασμένο να τον στριμώχνει μέσα σ' ένα σωλήνα;

Και γιατί να μην τον στριμώξει;...

Νόμιζα πάντα τον εαυτό μου γεμάτο ανιδιοτέλεια και αυταπάρηση. Κατά βάθος όμως ήμουν δήμιος, πολύ καλά προετοιμασμένος δήμιος. Κι αν είχε τύχει να πάω στη σχολή της Νι-Κα-Βε-Ντέ την εποχή του Γιεζώφ, στην εποχή του Μπέρια μπορεί να βρισκόμουν ακριβώς στην κατάλληλη θέση

Στη ζωή μιας καρδιάς αυτή η γραμμή, μεταξύ καλού και κακού, μετατοπίζεται πάνω της, πότε συμπιεζόμενη από το κακό, και πότε ανοίγοντας χώρο για να ανθίσει το καλό. Ο ίδιος άνθρωπος γίνεται, στο διάστημα των διαφόρων ηλικιών του, και σε διαφορετικές καταστάσεις της ζωής του, τελείως διαφορετικός. Πότε βρίσκεται κοντά στο διάβολο. Πότε κοντεύει να γίνει άγιος! Μα το όνομά του δεν αλλάζει και σ' αυτό τα χρεώνουμε όλα.

Ο Σωκράτης μας άφησε την κληρονομιά: Γνώθι σαυτόν!

(Μετάφραση Κύρας Σίνου)